

Hovedtræk af klassifikationen af fejlslutninger i Aristoteles' *Sofistgendrivelser*

Heine Hansen

RESUMÉ — Aristoteles' *Sofistgendrivelser* kan med ret siges at repræsentere den europæiske filosofis første forsøg på en teoretisk behandling af ulødig argumentation. Samtidig er det dog en behandling der, omend den har et bredere applikationspotentiale, sigter på en ganske bestemt praktisk kontekst. I indeværende artikel forsøges på baggrund af en beskrivelse af denne kontekst og dens afspejling i skriftets opbygning en fremstilling af den indflydelsesrige klassifikation af fejlslutninger der udgør kardinalpunktet i den aristoteliske behandling.

1. PLATONSKE ANER

Det er en tilbagevendende tematik i Platons (ca. 429–347 f.Kr.) dialogværk at den filosofiske samtale står i nærmest konstant fare for at udarte sig til en regulær kappestrid, hvor det udelukkende handler om at sejre, og hvor alle kneb gælder.¹ Stærkest kommer tematikken unægteligt til udtryk i dialogen *Euthydem*. Hér, i Platons nok muntreste og på samme tid strammest komponerede dialog, tørner den sokratiske protreptik sammen med en udestilleret eristik, inkarneret i brødreparreret Euthydem og Dionysodor. I fem akter indlagt i en rammedialog mellem Sokrates og bedsteborgeren Kriton forsøger Sokrates at opmuntre ynglingen Kleinias til filosofi, mens de to brødre tilsyneladende ikke har andet sigte end at ydmyge den unge mand ved gennem en uafsladelig strøm af fejlslutninger at indvikle ham i den ene selvmodsigelse efter den anden.

Dialogen ender i den rene farce, men al Platons tydelige misbilligelse og spot til trods står det dog klart at den form for argumentationskunst brødrene repræsenterer og den form for argumentation de benytter sig af udgør en reel trussel mod filosofien. Hvor fjollet den end kan tage sig ud, er dårlig argumentation en faktor man bliver nødt til at forholde sig til, især den form for dårlig argumentation der ikke umiddelbart ser dårlig ud. *Euthydem* kan med en vis ret kaldes en dramatiseret katalog over sådanne argumentationer, men det ældste eksempel på en teoretisk

¹ cf. fx *Staten* V, 454^{a-b}; VII, 539^{b2-d1}; *Sofisten* 216^{a5-b7}; 226^{a-231^b}; *Menon* 75^{c8-d7}; *Theaetet* 154^{c10-d6}.

behandling af emnet er det skrift af Aristoteles (384–322 f.Kr.) der i dag bærer titlen *Sofistgendrivelser*.

Dette skrift indeholder som hovedingrediens en klassifikation af fejlslutninger, der har været af fundamental betydning for stort set al senere behandling af emnet. Og det er denne klassifikation der her skal søges belyst i sine hovedtræk ved en gennemgang af de tretten typer fejlslutninger Aristoteles opstiller og den klassifikationsmodel han placerer dem i. I modsætning til megen senere behandling af emnet er den aristoteliske tilgang dog i vid udstrækning praktisk bestemt, hvorfor det vil være nyttigt indledningsvis at skitsere den kontekst som skriftet i udgangspunktet forudsætter og henvender sig på, samt at give et kort overblik over dets interne opbygning, der bærer tydeligt præg af denne kontekst.

2. DEN DIALEKTISKE KONTEKST

Sofistgendrivelserne hænger tæt sammen med skriftet *Topikken*,² der kort kan karakteriseres som et forsøg på at etablere dialektikken som en formel disciplin på linie med retorikken. *Topikkens* erklærede mål er således at finde en metode der sætter den der har tilegnet sig den i stand til ud fra anerkendte standpunkter (ἔνδοξα) at argumentere om et hvilket som helst problem han måtte blive forelagt, og til at forsvare et givent standpunkt uden at blive indviklet i en selvmodsigelse.³ Dette gøres, i meget grove træk, ved at opstille hundredevis af argumentmønstre, såkaldte τόποι, klassificeret i henhold til de fire prædikabilier: slægt (γένος), definition (ῥος), proprium (ἴδιον) og accidens (συμβεβηκός). Ideen er den at man ved at memorere disse argumentmønstre og være i stand til at bestemme hvilket af de fire prædikabilier et givent udsagn involverer, skulle kunne mønstre et arsenal af argumenter både for og imod dette udsagn.

Topikken forudsætter en mere eller mindre formaliseret debatsituation, som vi med Moraux kan kalde den dialektiske dyst (*la joute dialectique*),⁴ og skriftets ottende bog er hovedsagligt en række råd til hvordan man inden for fair play'ens rammer bedst gebærder sig i en sådan dyst. Mange omstændigheder ved denne debatpraksis henligger i det dunkle, men de råd Aristoteles giver tegner et nogenlunde klart billede af hvordan selve forretningsgangen har været, og da *Sofistgendrivelserne* ligesom *Topikken* sigter til og forudsætter denne kontekst, skal den kort og i meget generelle træk skitseres.

² Den præcise sammenhæng er ikke helt klar, men at den er tæt fremgår af kapitel 34 af *Sofistgendrivelserne* der med al tydelighed er en afrunding af *begge* skrifter. Skrifternes datering er, som for *Corpus Aristotelicum* generelt, ligeledes problematisk, men det antages ofte at de er i hvert fald påbegyndt i Aristoteles' periode i Platons Akademi (367–347 f.Kr.), cf. fx Ryle 1968. For en mere udførlig diskussion af disse spørgsmål henvises til Dorion 1995, 24–32.

³ *Topikken* I, 1.100^a18–21.

⁴ Moraux 1968.

Dysten involverer to personer samt, tilsyneladende, et ikke nærmere bestemt publikum.⁵ Af de to personer agerer den ene spørger, den anden svarer. Udgangspunktet er et såkaldt *problem* (πρόβλημα), bestemt som et spørgsmål af formen "Er S P eller ej?" (πότερον ... ἢ οὐ;).⁶ Af de to disjunker vælger svareren (ὁ ἀποκρινόμενος) den ene som sin *tese* (θέσις), hvorefter spørgerens (ὁ ἐρωτῶν) hovedopgave består i at gendrive denne tese ved at opstille et argument hvis konklusion (συμπέρασμα) er den anden disjunkt, dvs. kontradiktionen af svarerens tese (ἀντίφασις θέσεως). Præmisserne i dette argument må han afæske svareren ved at stille denne yderligere spørgsmål (προτάσεις) af formen "Er S P?" (ἄρα ... ;), hvortil der svares ja eller nej (ναί ἢ οὐ).⁷ Præmisserne kan erhverves direkte eller opnås gennem deduktion (συλλογισμός) eller induktion (ἐπαγωγή) fra yderligere præmisser. Svarerens primære opgave består i at forsvare sin tese ved at undgå at tilstå spørgeren præmisser hvoraf den ønskede konklusion i sidste ende kan udledes. Spillet tillader spørgeren visse strategier til fx at sløre argumentgangen og således forhindre at svareren motiveres til ikke at medgive en given præmis fordi han forudser hvortil den skal bruges. Samtidig er svareren i denne henseende bundet af visse restriktioner. Har han eksempelvis medgivet en række partikulære tilfælde af et givent universale, må han også medgive universalet medmindre han er i stand til at komme med et modeksempel (ἐνστάσις).⁸ Forudser han argumentgangen uden med nogen rimelighed at kunne nægte spørgeren de præmisser denne efterstæber, må han medgive disse præmisser, men tilføje at tesen derved bliver gendrevet.⁹

Dette er situationen i hovedtræk. Men det er ikke alle debattører der er lige reelle. For nogle folk kan det tilsyneladende bedre betale sig at forekomme at være viis end at være det,¹⁰ og sådanne sofister er ikke blege for at spille slet spil. Hvor *Topikken* behandler fair play, omhandler *Sofistgendrivelserne* således argumentationstricks.

3. SKRIFTETS OPBYGNING

Sofistgendrivelserne ikke bare forudsætter og sigter på ovenfor skitserede kontekst, skriftet bærer også tydeligt præg deraf i sin opbygning. Overordnet set falder det i to dele. Den ene del, kapitel 1–15, fremstiller de mål som den sofistiske spørger

⁵ cf. fx *Topikken* VIII, 9.160^b21–22.

⁶ *ibid.* I, 4.101^b16; 28–34.

⁷ *ibid.* VIII, 2.158^a14–22.

⁸ *ibid.* VIII, 2.157^a34–^b33.

⁹ *ibid.* VIII, 6.160^a8–14.

¹⁰ *Sofistgendrivelserne* 1.165^a19–24.

efterstræber, og de midler hvormed han gør det. Den anden del, kapitel 16–34, behandler hvordan svareren skal forholde sig til og modgå en sådan spørgers slette spil. Skellet er så markant at de to dele i den middelalderlige, vesteuropæiske tradition optræder som henholdsvis første og anden bog; og der er, som flere forskere har påpeget, muligvis antikke aner til en sådan inddeling, al den stund *Sofistgendrivelserne* kunne tænkes at være det skrift der hos Diogenes Laertios (?3. årh. e.Kr.) optræder på en liste over Aristoteles' skrifter under titlen *Περὶ ἐριστικῶν α' β'*.¹¹

Internt i begge skriftets dele er der to strukturerende faktorer, uden at dette dog resulterer i nogen streng symmetri.¹² Den første faktor er sofistens fem mål. Ifølge Aristoteles har den eristiske spørger fem målsætninger i disputationen, nemlig, i faldende orden, at gendrive opponentens tese, at få ham til at hævde noget falskt, at indvikle ham i et paradoks, at få ham til at begå en soløcisme eller at få ham til at plapre.¹³ Flere af disse mål deler han med den reglementerede disputant, men den store forskel er at eristikerer stiller sig tilfreds med blot at *forekomme* at nå dem.¹⁴ Aristoteles behandler alle fem mål,¹⁵ men interesserer sig primært for de forskellige måder hvorpå eristikerer kan synes at gendrive sin opponent uden reelt at gøre det. Dette giver sig udslag i en inddeling i tretten klasser af "sofistgendrivelser, dvs tilsyneladende gendrivelser der faktisk er paralogismer og ikke gendrivelser".¹⁶ Emnet optager godt 20 af skriftets 34 kapitler, og de tretten klasser udgør den anden strukturerende faktor i begge dele af skriftet. I første del gennemgås det efter tur hvorledes de forskellige pseudogendrivelser fungerer, i anden del hvordan de løses; i begge omgange er der hovedsagligt tale om magre beskrivelser suppleret med et hav af eksempler. Med udgangspunkt i disse beskrivelser og spredte eksempler skal en overordnet fremstilling af klassifikationen og de tretten slags sofistgendrivelser nu forsøges.

4. SOFISTGENDRIVELSER

Som det fremgår, er den aristoteliske lære om fejlslutninger som den udfoldes i *Sofistgendrivelserne* i udgangspunktet en lære om sådanne som tager form af tilsyneladende gendrivelser.

¹¹ Diogenes Laertios, *Vitae Philosophorum* 5.22–23; cf. fx Ebbesen 1981a, 1.10.

¹² Detaljerede oversigter over skriftets opbygning kan findes hos Ebbesen 1981a, 1.10–11 og Dorion 1995, 60–61.

¹³ *Sofistgendrivelserne* 3.165^b12–22. At få opponenten til at plapre (ἀδολεσχηῖσαι) består i at få ham til at gentage samme ord i det uendelige, cf. *ibid.* 31.

¹⁴ *ibid.* 3.165^b17–18.

¹⁵ I anden del dog kun tre af dem; cf. Dorion 1995, 62–69.

¹⁶ *Sofistgendrivelserne* 1.164^a20–21.

En gendrivelse er en deduktion af kontradiktionen.¹⁷ En deduktion bestemmes i begyndelsen af skriftet således:

En deduktion udgår [...] fra nogle ting der sættes, således at den på grund af det der blev sat, med nødvendighed siger noget andet end det der blev sat.¹⁸

Stort set tilsvarende definitioner gives i begyndelsen af henholdsvis *Topikken* og *Første analytik*,¹⁹ og det må understreges at en sådan definition er bredere og dækker mere end den kategoriske syllogisme der behandles i sidstnævnte skrift, samt at det er i denne bredere betydning at termen anvendes i *Sofistgendrivelserne*, såvel som i *Topikken*. Kvantorer (alle, ingen etc.) er således praktisk talt fraværende, hvorimod præmisser med individuelle termer optræder.

Kontradiktionen er, som allerede nævnt, kontradiktionen af svarerens tese, dvs "S er ikke P" hvis tesen er "S er P".

En gendrivelse må altså opfylde to krav: (i) den skal være en gyldig slutning og (ii) konklusionen af denne slutning skal være kontradiktionen af den givne proposition. Ifølge Aristoteles er der tretten måder hvorpå en gendrivelse kan synes at honorere disse krav uden at gøre det. Af disse tretten måder beror seks på sproglige faktorer, syv på ikke-sproglige faktorer. Da der ifølge Aristoteles ikke gives yderligere måder,²⁰ er der altså tale om en udtømmende klassifikatorisk model, der kan visualiseres som følger:

Sofistgendrivelser	
Sproginterne	Sprogeksterne
1. Homonymi	7. Accidens
2. Amfiboli	8. Secundum quid
3. Udtrykkets form	9. Konsekvens
4. Accentuering	10. Petitio principii
5. Kombination	11. Ikke-årsag som årsag
6. Division	12. Flere spørgsmål i ét
	13. Uvidenhed om gendrivelse

Dette er modellen som den først præsenteres, men som det senere skal berøres kort, indfører Aristoteles visse modifikationer, hvoraf den mest omfattende går ud på at reducere de andre tolv måder til *uvidenhed om gendrivelse*.²¹

¹⁷ cf. fx *ibid.* 6.168^a36–37.

¹⁸ *ibid.* 1.164^b27–165^a2: "ὁ μὲν γὰρ συλλογισμὸς ἐκ τινῶν ἐστὶ τεθέντων ὥστε λέγειν ἕτερον ἐξ ἀνάγκης τῶν κειμένων διὰ τῶν κειμένων."

¹⁹ *Topikken I*, 1.100^a25–27; *Første Analytik I*, 1.24^b18–20.

²⁰ *Sofistgendrivelserne* 8.170^a10–11.

²¹ cf. 4.2.7. *infra*.

Klassifikationens underliggende principper annonceres, som flere har påpeget, aldrig.²² Et sted siges det dog at de gendrivelse der beror på sproglige faktorer forbryder sig mod ovennævnte krav (ii), dvs kontradiktionen er ikke den egentlige kontradiktion af tesen, mens de der ikke beror på sproglige faktorer forbryder sig mod krav (i), dvs de er ikke gyldige deduktioner.²³ Et sådant skel lader sig dog næppe opretholde al den stund en faktor som fx *homonymi* lige så vel kan gøre sig gældende mellem deduktionens præmisser (og således resultere i en ugyldig deduktion) som mellem tese og kontradiktion,²⁴ hvilket Aristoteles også selv andetsteds i skriftet påpeger.²⁵

4.1. *Sproginterne* (παρὰ τὴν λέξιν)

De seks former for pseudogendrivelse i denne hovedgruppe er sådanne som i kraft af sproglige faktorer umiddelbart kan forekomme gyldige. Sproginterne gendrivelse siges et sted at falde i to yderligere undergrupper, nemlig (i) sådanne som beror på tvetydighed (τὸ διττόν) og (ii) sådanne som ikke gør.²⁶ Denne inddeling har meget for sig, hvorfor den også er fastholdt i nedenstående gennemgang, men det må understreges at Aristoteles andre steder i skriftet synes at modsige den direkte.²⁷

4.1.1. TVETYDIGE

Gendrivelse i denne undergruppe falder i tre klasser, nogle beror på *homonymi*, andre på *amfiboli* og atter andre på *udtrykkets form*.

4.1.1.1. *Homonymi* (ὁμωνυμία)

Den formentlig bedst kendte aristoteliske passage om dette fænomen hidrører fra *Kategorierne*. Skriftet begynder med en række begrebsbestemmelser, den første er af homonymer:

Når ting kun har navnet tilfælles, og de til navnet hørende væsensbestemmelser er forskellige, kaldes de homonyme. Eksempelvis er både et menneske og en afbildning dyr. De har nemlig kun navnet tilfælles, og de til navnet hørende væsensbestemmelser er forskellige; for hvis nogen skal forklare hvad det for hver af de to vil sige at være dyr, vil

²² cf. eksempelvis Ebbesen 1981a, 1.7.

²³ *Sofistgendrivelse*, 6.169^a18–21.

²⁴ cf. eksempel (1) *infra*.

²⁵ cf. *Sofistgendrivelse*, 10.171^a5–11; 19.

²⁶ *ibid.* 6.168^a23–28.

²⁷ *ibid.* 4.165^b29–30; 4.166^a35; 20.177^a34–35.

han tillægge dem hver deres væsensbestemmelse.²⁸

Som det fremgår er homonymer at forstå som betegnede genstande, ikke ord. To ting er homonyme hvis de betegnes ved samme ord, men har forskellige væsensbestemmelser (λόγοι τῆς οὐσίας); fx er et menneske (ἄνθρωπος) og en afbildning deraf (τὸ γεγραμμένον) begge dyr, dvs betegnes ved ordet 'dyr' (ζῷον), men samtidig er de væsensforskellige og således homonyme.

I *Sofistgendrivelserne* anskues forholdet fra den modsatte synsvinkel i den forstand at det er det betegnende ord, ikke de betegnede væsensforskellige genstande, der er homonymt. *Homonymi* er således i denne sammenhæng ikke en relation mellem genstande med samme navn, men det forhold at ét ord kan have flere betydninger. Der er med andre ord tale om *leksikalsk tvetydighed*, og pseudo-gendrivelse af denne type opstår følgelig hvis spørgeren benytter sig af dette fænomen. En fejlslutning der afhænger af forholdet kunne fx være:

(1) τὰ κακὰ ἀγαθὰ· τὰ γὰρ δέοντα ἀγαθὰ, τὰ δὲ κακὰ δέοντα.²⁹

For, siger Aristoteles, 'δέον' er tvetydigt (διπτόν) og betyder dels 'nødvendigt' (ἀναγκαῖον), dels 'som man bør gøre.' Ordet bærer den første betydning i anden præmis, den anden betydning i første præmis, og de to præmisser indeholder således fra en logisk betragtning ikke tre, men fire termer, hvorfor konklusionen ikke følger.

Fejlen behøver som allerede nævnt ikke at ligge i selve slutningen, men kan også ligge i kontradiktionen i den forstand at konklusionen nok følger af præmisserne, men ikke er en kontradiktion af svarerens tese fordi et homonymt ord indgår således at det i svarerens tese har én betydning, i spørgerens konklusion en anden.

4.1.1.2. *Amfiboli* (ἀμφιβολία)

Fænomenet ligger tæt op ad *homonymi*. Det opstår når tvetydigheden i stedet for at ligge i et enkelt ord ligger i et sammensat udtryk. Aristoteles forklarer fænomenet som ord der hver for sig er entydige, men sammen bliver tvetydige.³⁰ Som eksemplerne viser, er der tale om *syntaktisk* (eller: *strukturel*) *tvetydighed*, dvs det forhold at en sætning er tvetydig fordi ét eller flere af de indgående ord kan udfylde mere end én syntaktisk rolle, fx:

(2) ἄρ' ὃ τις γινώσκει, τοῦτο γινώσκει;³¹

²⁸ *Kategorierne*, 1^a1–6: "Ὁμώνυμα λέγεται ὡν ὄνομα μόνον κοινόν, ὁ δὲ κατὰ τοῦνομα λόγος τῆς οὐσίας ἕτερος, οἷον ζῷον ὃ τε ἄνθρωπος καὶ τὸ γεγραμμένον· τούτων γὰρ ὄνομα μόνον κοινόν, ὁ δὲ κατὰ τοῦνομα λόγος τῆς οὐσίας ἕτερος· ἐὰν γὰρ ἀποδιδῶ τις τί ἐστὶν αὐτῶν ἑκατέρῳ τὸ ζῷον εἶναι, ἴδιον ἑκατέρου λόγον ἀποδώσει."

²⁹ *Sofistgendrivelserne*, 4.165^b34–5.

³⁰ *ibid.* 4.166^a17–21.

³¹ *ibid.* 4.166a7–8.

Her lader det demonstrative pronomens (τοῦτο) syntaktiske funktion sig ikke aflæse af dets bøjningsform, hvorfor det samlede udtryk kan analyseres som enten objektsfrase + verbale (+ underforstået subjekt) eller som subjektsfrase + verbale, hvilket på dansk giver:

- (2a) Erkender man det man erkender?
- (2b) Erkender det man erkender?

Indsat i en argumentativ sammenhæng kan en sådan tvetydighed udnyttes, hvilket fx kunne se sådan ud:

- (3) ἄρα ὃ ὀραῖ τις, τοῦτο ὀραῖ; ὀραῖ δὲ τὸν κίονα, ὥστε ὀραῖ ὁ κίων.³²

Spørgsmålet svarer til (2), og kan naturligvis fortolkes på samme facon:

- (3a) Ser man det man ser?
- (3b) Ser det man ser?

Den naturlige måde at forstå spørgsmålet på er selvfølgelig tautologien (3a), hvortil svaret kun kan være ja. Men ved i stedet at tage det i betydning (3b) etablerer spørgeren et argument med åbentlys falsk konklusion:

- (3) Det man ser, ser
Man ser søjlen
∴ Søjlen ser

4.1.1.3. Udtrykkets form (σχῆμα τῆς λέξεως)

Denne type fejlslutning udspringer med Aristoteles' ord af det forhold at "det der ikke er identisk udtrykkes på samme måde" (τὸ μὴ ταῦτὸ ὡσαύτως ἐρμηνεύηται).³³ Tag fx et ords grammatiske køn og det egentlige køn af de genstande ordet kan referere til; hvis der – som det er tilfældet på græsk – i en række tilfælde kan observeres en korrespondens mellem de to, således at hankønsord refererer til hankønsvæsner etc., samtidig med at der dog også er tilfælde hvor der ikke er en sådan overensstemmelse, således at visse hankønsord refererer til hunkønsvæsner, så vil man have et eksempel på at væsner der ikke er identiske – dvs ikke er af samme køn – udtrykkes på samme måde – dvs betegnes ved hankønsord.

En anden type involverer ikke køn, men kategori i aristotelisk forstand. Hvis det eksempelvis i en række tilfælde forholder sig sådan at der er korrespondens mellem verbers diatese og kategorien af det de betegner, således at det der betegnes af verber i aktiv falder i kategorien 'aktivitet' og det der betegnes af verber i passiv falder i

³² *ibid.* 4.166a9–10.

³³ *Sofistgendrivelserne*, 4.166^b10–1; *cf. ibid.* 22.178^a4–5.

kategorien 'passivitet', samtidig med at der dog også er tilfælde, fx deponente verber, hvor denne overensstemmelse ikke gør sig gældende, dvs hvor verber i passiv betegner en aktivitet, så har vi et eksempel på at handlinger der ikke er identiske i den forstand at de ikke falder i samme kategori, udtrykkes på samme måde, dvs betegnes af et verbum i passiv.

Dette forhold, at det ikke-identiske udtrykkes på samme måde, giver med andre ord anledning til fejlslutninger hvis et udtryk på grund af dets form antages at have visse semantiske ligheder med et andet udtryk der har samme form. Et sofisme der udnytter forholdet kan se ud som følger:

- (4) – Findes der en form for aktivitet der også er en form for passivitet?
– Nej.
– (i) Mon ikke "skæres", "brændes" og "påvirkes af et sanseobjekt" siges på samme måde og betegner en form for passivitet?
(ii) Og igen, 'at tale', 'at løbe' og 'at se' siges alle tre på samme måde;
(iii) men at se er en form for det at påvirkes af et sanseobjekt,
(iv) altså er det på én og samme tid en passivitet og en aktivitet.³⁴

Her afhænger konklusionen (iv) af den antagelse at 'at se' (ὁρᾶν) i anden præmis ikke blot "siges på samme måde" som 'at tale' (λέγειν) og 'at løbe' (τρέχειν), men ligesom dem betegner en aktivitet. Spørgerens gendrivelse beror på *udtrykkets form* i den forstand at det morfologiske fællestræk de tre verber imellem kan synes at implicere et tilsvarende semantisk fællestræk således at (ii) fejlagtigt antages at være ækvivalent med:

(ii') Og igen, 'at tale', 'at løbe' og 'at se' siges alle tre på samme måde *og betegner en form for aktivitet*

Som det ses af (4) og en række af de yderligere eksempler Aristoteles giver, er en forståelse af kategori-læren af central betydning for løsningen af denne slags paralogismer. Som det dog også gerne skulle fremgå af ovenstående fremstilling, så inkluderer klassen også paralogismer der ikke afhænger af kategori-fejl i streng forstand, fx sådanne som afhænger af en diskrepans mellem en genstands naturlige køn og det grammatiske køn af det ord ved hvilket denne genstand betegnes.

4.1.2. UTVETYDIGE

Sofistgendrivelse i denne undergruppe falder ligeledes i yderligere tre klasser, nogle beror på *accentuering*, andre på *kombination* og atter andre på *division*.

³⁴ *ibid.* 22.178^a11–16: "ἄρ' ἔστι τι τῶν πάσχειν ποιεῖν τι;" "οὐ." "οὐκοῦν τὸ τέμνεται καίεται αισθάνεται ὁμοίως λέγεται καὶ πάντα πάσχειν τι σημαίνει; πάλιν δὲ τὸ λέγειν τρέχειν ὁρᾶν ὁμοίως ἀλλήλοις λέγεται; ἀλλὰ μὴν τὸ γ' ὁρᾶν αισθάνεσθαι τί ἐστίν, ὥστε καὶ πάσχειν τι ἅμα καὶ ποιεῖν."

4.1.2.1. Accentuering (προσωδία)

Fejlslutninger af denne type beror på at to ord forveksles fordi de er identiske bortset fra deres respektive accentuering og/eller aspiration. En sådan forveksling, siger Aristoteles, kan gå upåagtet hen fordi det i de fleste ords tilfælde ikke gør nogen betydningsmæssig forskel hvordan man accentuerer og/eller aspirerer.³⁵ Men tag fx den sekvens af fonemer der på skrift uden brug af accent- og aspirationstegn, som det var tilfældet på Aristoteles' tid, kan realiseres som <ΟΡΟΣ>. Alt afhængigt af hvordan sekvensen aspireres i udtalen, giver det enten betydningen 'bjerg' (uaspireret) eller betydningen 'grænse' (aspireret). Vi har altså her et minimalpar der synes at retfærdiggøre at visse suprasegmentaler, i dette tilfælde aspiration, tildeles fonemstatus, hvilket Aristoteles også kommer ganske tæt på at gøre. Der er tale, siger han, om samme ord på skrift, men *ikke* i tale; ja, selv på skrift sætter nogle folk ekstrategn (παράσημα).³⁶

Aristoteles får således praktisk taget sagt at der i tilfælde som det nævnte er tale om to forskellige ord, hvorfor der heller ikke er tale om tvetydighed, men ganske enkelt om forveksling af disse ord. Dette bekræftes andetsteds,³⁷ men fastholdes som allerede nævnt ikke helt konsekvent.³⁸ Det er muligt at ortografien har stået i vejen for et klart standpunkt i den forstand at det i et skriftsprog uden regelmæssig brug af tegn for accentuering og aspiration forekommer naturligt at se fx <ΟΡΟΣ> som ét ord.

Det må i hvert fald bemærkes at tale/skrift-distinktionen er særdeles fremtrædende i Aristoteles' behandling af denne type fejlslutning. Paralogismer af denne slags er, siges det ét sted, svære at effektuere i en mundtlig kontekst, men *kan* forekomme på skrift.³⁹ Andetsteds lyder det at de hverken forekommer på skrift eller i tale, bortset måske lige fra småting som:

- (5) (i) – ἄρά γ' ἐστὶ τὸ οὐ καταλύεις οἰκία;
– ναί
- (ii) – οὐκοῦν τὸ οὐ καταλύεις τοῦ καταλύεις ἀπόφασις;
– ναί
- (iii) – ἔφησας δ' εἶναι τὸ οὐ καταλύεις οἰκίαγ' ἢ οἰκία ἄρα ἀπόφασις.⁴⁰

Eksemplet er uoversætteligt. Hvis man ser bort fra den flagrante *use/mention*-forvirring, beror det på den kendsgerning at <ΟΥ> alt efter hvordan det realiseres i udtalen kan være enten relativt stedsadverbium ('hvor') eller negation ('ikke'),

³⁵ *Sofistgendrivelserne*, 7.169^a27–29.

³⁶ *ibid.* 20.177^b1–9. Dette er en interessant skrifthistorisk oplysning, men det vides ikke præcis hvordan disse 'ekstrategn' har set ud.

³⁷ *Sofistgendrivelserne*, 6.168^a23–28.

³⁸ *cf. ibid.* 4.165^b27–30.

³⁹ *ibid.* 4.166^b1–3; 21.177^b35–7.

⁴⁰ *ibid.* 21.177^b35–178^a3.

hvorfor <ΤΟ ΟΥ ΚΑΤΑΛΥΕΙΣ> enten lader sig læse som "der hvor du gør ophold" eller kontradiktionen til "du gør ophold", dvs "du gør ikke ophold". Første mulighed benyttes i (i), den anden i (ii), hvorefter (iii) drages som om der var tale om ét og samme ord i (i) og (ii).

4.1.2.2. *Kombination* (σύνθεσις)

Som *amfiboli* var den sætningsmæssige pendant til *homonymi*, således kan *kombination* siges at være det til *accentuering*. Kilden til denne slags fejlslutninger er udtryk som det følgende:

- (6) δύνασθαι καθήμενον βαδίζειν⁴¹
At kunne gå når man sidder ned

Det kan nemlig læses som henholdsvis:

- (6a) δύνασθαι καθήμενον | βαδίζειν
At kunne gå | når man sidder ned

- (6b) δύνασθαι | καθήμενον βαδίζειν
At kunne | gå når man sidder ned

Henføres det frie prædikativ (καθήμενον) til modalverbet (δύνασθαι) giver det sætning (6a), hvis betydning er acceptabel fordi det er muligt at sidde ned og dog være i besiddelse af evnen til at gå; henføres det frie prædikativ derimod til hovedverbet (βαδίζειν), giver det sætning (6b), hvis betydning naturligvis er uacceptabel eftersom det ikke er muligt at sidde ned og gå på én og samme tid. (6b) er således et eksempel på at ord der ikke hører sammen kombineres.

Et andet eksempel er følgende:

- (7) ἄρ' ᾧ εἶδες σὺ τοῦτον τυπτόμενον, τούτῳ ἐτύπτετο οὗτος;⁴²
Blev han slået med det du så ham blive slået med?

Her afhænger betydningen af om man kombinerer det relative pronomen (ᾧ) med den primære (εἶδες) eller sekundære (τυπτόμενον) prædikator i relativsætningen. Vi kan referere til de to mulige konstruktioner som henholdsvis (7a) og (7b). (7b) er selvfølgelig den oplagte læsning, men (7a) kan benyttes til at konstruere en fejlslutning. Aristoteles gengiver den ikke, men han antyder at den ville se ud omtrent som følger:⁴³

- (8) (i) ᾧ εἶδες σὺ τοῦτον τυπτόμενον, τούτῳ ἐτύπτετο οὗτος
(ii) εἶδες δὲ τοῖς ὀφθαλμοῖς τυπτόμενον

⁴¹ *ibid.* 4.166a23–24.

⁴² *Sofistgendrivelserne*, 20.177a36–37.

⁴³ *ibid.* 20.177^b10–13.

(iii) ὥστε τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐτύπετο

(i) Han blev slået med det du så ham blive slået med

(ii) Du så ham blive slået med øjnene

(iii) ∴ Han blev slået med øjnene

Dette argument synes at ligne (3), og (3) blev klassificeret under *amfiboli*. *Amfiboli* syntes at svare til hvad man idag refererer til som *syntaktisk* (eller: *strukturel*) *tvetydighed*, en rubrik man formentlig også ville klassificere (7) under, jævnfør fx følgende eksempel på *strukturel tvetydighed* fra en nyere engelsksproget indføring i lingvistik:⁴⁴

(9) Nicole saw the people with binoculars

Aristoteles medgiver da også at (7) og dermed (8) lugter lidt af *amfiboli*,⁴⁵ men han insisterer på at skelne: *kombination* kan ikke reduceres til *amfiboli*, ganske som *accentuering* ikke kan reduceres til *homonymi*. (7) svarer til <ΟΡΟΣ>: der er reelt tale om en skriftlig sekvens der gengiver to forskellige sætninger med indbyrdes afvigende udtale. Det bliver ikke uddybet hvori denne afvigelse består, men det synes klart at vi må befinde os på det suprasegmentale plan; formentlig er der tale om intonationsforskelle der angiver ordenes samhörighed eller mangel på samme. Hvorom alting er: den tilsyneladende tvetydighed i det skriftlige medium ophæves i det mundtlige, og der er således ikke tale om en form for tvetydighed, men simpelthen om forveksling af to forskellige sætninger.⁴⁶ Men ganske som Aristoteles ikke konsekvent opretholder dette standpunkt hvad *accentuering* angår, således heller ikke med *kombination* (eller *division* for den sags skyld), og han betyder flere gange at der faktisk er tale om én og samme frase/sætning.⁴⁷

4.1.2.3. *Division* (διαίρεσις)

Division er det modsatte af *kombination*; dvs det består i at ord der indgår i et sammensat udtryk og hører sammen, fejlagtigt adskilles. Men hvordan skelner man reelt mellem de to fænomener? Tag fx en sætning som:

(10) ἐγὼ σ' ἔθηκα δοῦλον ὄντ' ἐλεύθερον⁴⁸

Denne kan læses som henholdsvis:

(10a) ἐγὼ σ' ἔθηκα δοῦλον ὄντ' | ἐλεύθερον

⁴⁴ O'Grady, Dobrovolsky & Katamba 1997, 285.

⁴⁵ *Sofistgendrivelserne*, 20.177^a38–^b1.

⁴⁶ *Sofistgendrivelserne*, 20.177^b1–9.

⁴⁷ *ibid.* 4.165^b29–30; 4.166^a35; 20.177^a34–35.

⁴⁸ *ibid.* 4.166a36–7.

Jeg gjorde dig, der var slave, fri

- (10b) ἐγὼ σ' ἔθηκα δοῦλον | ὄντ' ἐλεύθερον
Jeg gjorde dig, der var fri, til slave

Lad os antage at (10b) giver den gale betydning. Er der tale om fejlagtig kombination eller fejlagtig division? Svaret må være: begge dele. Når ὄντ' fejlagtigt kombineres med ἐλεύθερον, adskilles ordet samtidig fejlagtigt fra δοῦλον. Den fejlagtige kombination går med andre ord hånd i hånd med en fejlagtig division, og vice versa.⁴⁹ Fænomenerne forekommer således ganske uadskillelige, og der synes ingen tvingende grund til at skelne mellem dem. Aristoteles har det da også med at behandle dem i flæng.

Men måske lader en vis ræson bag distinktionen sig ane i Aristoteles' første eksempel på *division*:⁵⁰

- (11) τὰ πέντ' ἐστὶ δύο καὶ τρία
Fem er to og tre

der kan tolkes som henholdsvis:

- (11a) τὰ πέντ' ἐστὶ δύο καὶ τρία
Fem er to og tre <tilsammen>

- (11b) τὰ πέντ' ἐστὶ δύο | καὶ τρία
Fem er to, og <fem er> tre

(11b) er det rene vâs, men der er tale om en form for fejlagtig division der ikke går hånd i hånd med en tilsvarende fejlagtig kombination på samme åbenlyse facon som det var tilfældet med (10a): "og tre" adskilles fra 'to', men kombineres *ikke* med et andet ord. Hvis vi dernæst *exempli gratia* antager at det var (11a) der var noget sludder, kunne vi angive (11a) som eksempel på en fejlagtig kombination der ikke samtidig lader sig beskrive som fejlagtig division.

Vi har således set et eksempel der synes at kunne motivere et skel mellem *kombination* og *division*, men man kunne stadig stille spørgsmålstejn ved inddelingens økonomi. For det første fordi mange eksempler synes at falde i begge kategorier. For det andet af den grund at hvis paralogismer der beror på ord der – i hvert fald i teorien – lader sig forveksle fordi de udelukkende adskiller sig på det suprasegmentale plan, over én kam kan rubriceres under *accentuering*, hvorfor gør det samme sig så ikke gældende for paralogismer der beror på fraser eller hele sætninger der ligeledes kun kan forveksles fordi de adskiller sig på dette plan?

⁴⁹ Samme betragtning gør sig gældende for fx eksempel (6) der skulle illustrere kombination, cf. 4.1.2.2. *supra*.

⁵⁰ *Sofistgendrivelserne*, 4.166^a33.

Hvorfor ikke slå *kombination* og *division* sammen under én betegnelse, fx *intonation*?⁵¹

De seks klasser af sproginterne fejlslutninger udgør som det fremgår en ganske homogen gruppe, og inddelingen i to undergrupper virker velbegrundet på trods af at Aristoteles tilsyneladende vakler lidt på dette punkt. Første undergruppe beror på at forholdet mellem betegner og betegnet er defekt i den forstand at ordet, frasen eller ordets morfologiske antræk er tvetydigt. Anden undergruppe derimod afhænger af at visse ord og fraser er identiske bortset fra deres suprasegmentale aspekter og derfor står i fare for at forveksles. Som det dog fremgik, er denne fare egentlig kun reel i en skriftlig kontekst, hvorfor man kunne fristes til at karakterisere undergruppen som afhængig af et defekt tegnforhold mellem det sproglige udtryk og det skriftlige medium.

4.2. *Sprogeksterne* (ἔξω τῆς λέξεως)

Denne hovedgruppe er negativt bestemt. Hvor første hovedgruppe holdes sammen af at bero på sproglige faktorer, så er det samlende karakteristikum for denne anden hovedgruppe altså det *ikke* at bero på sproglige faktorer. I modsætning til første hovedgruppe er der heller ikke tale om nogen yderligere, mere eller mindre konsekvent inddeling i omtrent lige store undergrupper; to af de syv klasser indeholdt i gruppen kobles dog tæt sammen, og en tredje siges at kunne omfatte de øvrige tolv klasser i begge hovedgrupper.⁵²

4.2.1. *Accidens* (τὸ συμβεβηκός)

Denne type paralogsme har gennem hele skriftets kendte receptionshistorie om nogen sendt fortolkerne på overarbejde. Dette skyldes flere forhold. For det første er Aristoteles' bestemmelse deraf, som flere har understreget, ikke just præget af klarhed.⁵³ Dernæst er det ikke heller umiddelbart indlysende hvordan den passer på de eksempler der påstås at falde derunder; eksempler der ydermere er ganske uensartede og i de flestes tilfælde har forekommet mange fortolkere at bero på andre faktorer end den Aristoteles foreskriver. Sidst men ikke mindst forklarer Stagiritten aldrig hvilken betydning 'accidens' (συμβεβηκός) præcist har i denne sammenhæng.

⁵¹ Galen behandler faktisk de to klasser som én; cf. *De capt.* I den vesteuropæiske, middelalderlige tradition var man tilsyneladende mere tilbøjelig til at dele klassen accentuering i to for at opnå symmetri; cf. Ebbesen 1987, 123.

⁵² Det første punkt er yderst kompliceret og skal kun berøres ganske kort, cf. 4.2.3. *infra*. Det andet punkt behandles 4.2.7. *infra*.

⁵³ fx Hamblin 1970, 84; Ebbesen 1981a, 1.224; Bueno 1988, 9.

Hvad angår sidste punkt, er der nogenlunde enighed om at 'accidens' ikke kan have sin tekniske betydning 'accidentel (i modsætning til essentiel) egenskab',⁵⁴ dvs en egenskab som en ting kan besidde eller ikke besidde uden at ophøre med at være samme ting, men at der nærmere er tale om en hvilken som helst attribut der, med Dorions ord, ikke er "parfaitement identique au sujet dont il est prédiqué."⁵⁵

For så at tage det første punkt: Aristoteles' bestemmelse af denne type fejlslutninger lyder som følger:

De fejlslutninger der afhænger af *accidens* opstår når en hvilken som helst attribut antages at foreligge på samme måde for en ting og dens accidens; for eftersom én og samme ting har mange accidenser, er det ikke nødvendigt at alle de samme attributter foreligger for det der prædiceres og det hvorom det prædiceres.⁵⁶

Der ser ud til at være tale om argumenter med tre termer: et subjekt, en attribut til dette subjekt og en accidens, og beskrivelsen synes umiddelbart at passe på to forskellige argumentative scenarier, hhv:

<p>(S1) S er P P er Q ∴ S er Q</p>	<p>(S2) S er P S er Q ∴ P er Q</p>
---	---

Den græske kommentatortradition har fra tidlig tid og med afsæt i kapitel 3 og 5 af *Kategorierne* regnet (S1) for den grundlæggende form for paralogismer der beror på *accidens*⁵⁷, mens kommentatorer i nyere tid har hævdet at (S2) er det.⁵⁸

Aristoteles' første eksempel på en paralogisme der beror på *accidens* lyder som følger:

(12) Hvis Koriskos er forskellig fra menneske, er han forskellig fra sig selv; han er nemlig menneske.⁵⁹

Sammenholdes eksemplet med ovennævnte argumentmønstre er det ikke umiddelbart klart at der er overensstemmelse. De græske kommentatorer ændrer lidt

⁵⁴ Poste 1866, 107–8; Hamblin 1970, 85; Bueno 1988, 10; Dorion 1995, 233; Woods 1999, 208; Bydén 2000, 170. Cf. dog *Sofistgendrivelserne*, 8.170^a4. Schreiber 2003, 113–39 giver en lidt anden fortolkning.

⁵⁵ Dorion 1995, 233; ligeledes Bueno 1988, 10; cf. *Sofistgendrivelserne*, 24.179^a37–39.

⁵⁶ *Sofistgendrivelserne*, 5.166^b28–32: "Οἱ μὲν οὖν παρὰ τὸ συμβεβηκὸς παραλογισμοὶ εἰσιν ὅταν ὁμοίως ὀτιοῦν ἀξιωθῆ τῷ πράγματι καὶ τῷ συμβεβηκῶτι ὑπάρχειν. ἐπεὶ γὰρ τῷ αὐτῷ πολλὰ συμβέβηκεν, οὐκ ἀνάγκη πᾶσι τοῖς κατηγορουμένοις καὶ καθ' οὐ κατηγορεῖται ταῦτά πάντα ὑπάρχειν."

⁵⁷ Ebbesen 1981a, 1.224.

⁵⁸ Bueno 1988, 11; Bueno følges af bl.a. Hansen & Pinto 1995, 6.

⁵⁹ *Sofistgendrivelserne*, 5.166^b32–33: "εἰ ὁ Κορίσκος ἕτερον ἀνθρώπου, αὐτὸς αὐτοῦ ἕτερος· ἔστι γὰρ ἄνθρωπος."

på eksemplet og gengiver argumentet som følger:⁶⁰

- (12a) Koriskos er menneske (S er P)
Menneske er forskelligt fra Koriskos (P er Q)
∴ Koriskos er forskellig fra sig selv (S er Q)

Bueno, derimod, taler om "oblique predication"; hun gengiver ikke argumentet, men vil formentlig, som Dorion gør, gengive det som følger:⁶¹

- (12b) Koriskos er forskellig fra menneske (S er P)
Koriskos er menneske (S er Q)
∴ Koriskos er forskellig fra sig selv (P er Q)

Som det fremgår lader eksemplet sig med lidt god vilje presse ned i begge skemata, og faktisk lader samtlige eksempler Aristoteles giver på paralogismer af denne type sig tilpasse i hvert fald ét af de to, omend man også, som Dorion gør, kunne indføre et tredje, nemlig:

- (S3) S er P
S er Q
∴ S er PQ

til at beskrive fx følgende eksempel, som også er velkendt fra Platons *Euthydem*.⁶²

- (13) Hunden er din (S er P)
Hunden er far (S er Q)
∴ Hunden er din far (S er PQ)

Dette argument kunne dog også, som Bueno og Schreiber gør det, tolkes som en instans af (S2).⁶³

- (13a) Hunden er far (S er P)
Hunden er din (S er Q)
∴ Faren er din (P er Q)

Hvorom alting er, så synes det springende punkt for denne slags paralogismer naturligvis at være at korrekte slutninger kan opstilles efter alle tre mønstre, jævnfør fx følgende eksempel hentet fra Kapp:⁶⁴

- (14) Sokrates er et menneske (S er P)
Mennesket er et dyr (P er Q)

⁶⁰ Ebbesen 1981a, 1.224.

⁶¹ Bueno 1988, 10; Dorion 1995, 235–6. Bueno og Dorion ønsker med andre ord at forstå "menneske" som prædikationens egentlige subjekt.

⁶² *Sofistgendrivelserne*, 24.179^a34–35. Aristoteles refererer kun til dette sofisme, den fulde form findes i Platons *Euthydem* 298^e.

⁶³ Bueno 1988, 9; Schreiber 2003, 125.

⁶⁴ Kapp 1975, 44.

∴ Sokrates er et dyr (S er Q)

Dette er tydeligvis en korrekt slutning af formen (S1), og tilsvarende eksempler kan som sagt gives på slutninger med såvel formen (S2) som (S3),⁶⁵ og det helt store problem med Aristoteles' behandling af denne type fejlslutninger er netop at han ikke angiver et kriterium hvormed skidtet, fx (12a), kan skilles fra kanelen, fx (14). Alt han siger er at de eneste tilfælde hvor samme attributter med sikkerhed foreligger for subjekt og accidens, er tilfælde hvor der er tale om enhed og væsensmæssig identitet mellem de to;⁶⁶ og det er vel at mærke væsensmæssig identitet i meget streng forstand, for også det i antikken så berømte argument om 'den tildækkede' falder ifølge Aristoteles for dette kriterium. Aristoteles henviser kun til argumentet, men det findes i sin fulde form hos Lukian (2. årh. e.Kr.), der lægger det i munden på stoikeren Chrysippos (ca. 280–207 f.Kr.):⁶⁷

- (15) – Sig mig, véd du hvem din far er ?
– Ja
– Men hvad så hvis jeg stillede en der var tildækket op foran dig og spurgte om du vidste hvem det var, – hvad ville du så sige ?
– At jeg ikke kendte ham naturligvis
– Men nu viste han sig imidlertid at være din far. Så hvis du ikke kendte ham, så kender du tydeligvis ikke din egen far

Hos Aristoteles er faren skiftet ud med Koriskos, og han kan være enten tildækket eller blot nærme sig på afstand. Paralogismen kan tillempes et af de førnævnte skemata:

- (15a) Den der nærmer sig er Koriskos (S er P)
Koriskos er kendt af dig (P er Q)
∴ Den der nærmer sig er kendt af dig (S er Q)

Visse af Aristoteles' samtidige har tilsyneladende givet en analyse af slutningen der i aristotelisk terminologi bestemmer den som en paralogisme *secundum quid*,⁶⁸ og flere moderne fortolkere har set fejlen som en forveksling mellem det fregianske par mening (*Sinn*) og reference (*Bedeutung*),⁶⁹ men Aristoteles insisterer altså på at

⁶⁵ cf. fx Dorion 1995, 370.

⁶⁶ *Sofistgendrivelserne*, 24.179^a35–39: "φανερὸν γὰρ ἐν ἅπασιν τούτοις ὅτι οὐκ ἀνάγκη τὸ κατὰ τοῦ συμβεβηκότος καὶ κατὰ τοῦ πράγματος ἀληθεύσθαι· μόνοις γὰρ τοῖς κατὰ τὴν οὐσίαν ἀδιαφόροις καὶ ἐν οὗσιν ἅπαντα δοκεῖ ταῦτὰ ὑπάρχειν."

⁶⁷ Lukian, *Vitarum auctio* 22–23. Oversættelsen er en let tillempet version af Marius T. Gudmand-Høyers oversættelse, cf. Gudmand-Høyer 2004.

⁶⁸ *Sofistgendrivelserne*, 24.179^b7–11. For paralogismer *secundum quid* cf. 4.2.2. *infra*.

⁶⁹ Ebbesen 1981a, 1.49.

den består i at det er to forskellige ting at være Koriskos og at være den der nærmer sig:

[...] ej heller <er det det samme> for den der nærmer sig (eller er tildækket) at være den der nærmer sig og at være Koriskos; så det er altså ikke tilfældet at jeg kender og ikke kender den samme mand, hvis jeg kender Koriskos, men ikke kender den der nærmer sig.⁷⁰

Samme diagnose kan stilles med hensyn til (12) og (13): (12) beror på at det at være Koriskos og det at være menneske ikke er det samme,⁷¹ (13) på at det at være hund og det at være far ikke er det samme. Men også disse to eksempler har fortolkere gennem tidens løb ønsket at diagnosticere anderledes, nemlig som paralogismer beroende på *homonymi*. I (12) bestemte den græske kommentartradition mellemtermen som homonym: 'menneske' betyder i første præmis 'menneske *in concreto*', i anden præmis 'menneske *in abstracto*'. Den eneste der dog vovede at afvige fra Filosoffen i en sådan grad at han faktisk klassificerede eksemplet som en paralogisme beroende på *homonymi*, og *ikke accidens*, var tilsyneladende Blemmydes (1197/8–ca. 1272).⁷² Traditionen for at forstå (13) som beroende på at pronominet *ός* er tvetydigt, synes at gå endnu længere tilbage: Aristoteles opponerer selv mod tolkningen, og siden gav stoikerne ifølge Galen (f. 129 e.Kr.) en lignende fortolkning; stoikernes fortolkning synes iøvrigt at have store ligheder med en der kan findes hos visse nyere fortolkere.⁷³

Som sagt: klassen *accidens* rummer en række ganske divergerende slutninger som fortolkere, hvad end de har villet vedkende sig det eller ej, gennem tidens løb i vid udstrækning har foretrukket at analysere anderledes end Aristoteles. Dette kan måske skyldes at klassen står svagt i den forstand at Aristoteles, som også sagt, ikke giver noget adækvat kriterium til at skille skidt fra kanel; det kriterium han giver er simpelthen for restriktivt da det også synes at udelukke korrekte slutninger som (14). Men skulle denne fortolkningsmæssige diversitet hvad de aristoteliske eksempler angår give anledning til tvivl om berettigelsen af kategorien, så synes der dog at være i hvert fald ét eksempel der mig bekendt aldrig har været forsøgt fortolket anderledes, og som sluttelig kan gengives som det samlende punkt i den brogede flok; ud fra Aristoteles' bemærkninger at dømme lader det sig opstille som følger:⁷⁴

⁷⁰ *Sofistgendrivelse*, 24.179b1–4: "οὐδὲ τῷ προσιόντι ἢ ἐγκεκαλυμμένῳ προσιόντι τε εἶναι καὶ Κορίσκῳ ὡστ' οὐκ εἰ οἶδα τὸν Κορίσκον, ἀγνοῶ δὲ τὸν προσιόντα, τὸν αὐτὸν οἶδα καὶ ἀγνοῶ."

⁷¹ *cf. ibid.* 5.166^b32–36.

⁷² Ebbesen 1981a, 1.224–6; 1.330.

⁷³ Aristoteles: *Sofistgendrivelse*, 24.179^b38–180^a7; Galen: *De captionibus* 4, 13.8–10; Bueno 1988, 11.

⁷⁴ *Sofistgendrivelse*, 6.168a40–b4.

(16)	En trekant er en figur	(S er P)
	En trekant har en vinkelsum der svarer til to rette	(S er Q)
	∴ En figur har en vinkelsum der svarer til to rette	(P er Q)

Her er ingen tvetydighed at spore, men man kunne godt stille den diagnose at argumentet fejler fordi en trekant kun er en figur *accidentielt*, således forstået at det at være trekant og det at være figur er to forskellige ting.

4.2.2. *Secundum quid* (παρὰ τὸ πῆ καὶ ἀπλῶς)⁷⁵

Pseudogendrivelser af denne type opstår når en term plus en given kvalifikation sat på denne term antages at være ækvivalent med samme term uden denne kvalifikation, eller omvendt.⁷⁶ For i så tilfælde:

er affirmationen og negationen ikke af det samme. For negationen af "hvid i en bestemt henseende" er "ikke hvid i en bestemt henseende", og negationen af "hvid simpelthen" er "ikke hvid simpelthen". Hvis altså svareren medgiver at noget er hvidt i en bestemt henseende, og spørgeren så tager det som om der blev sagt "hvidt simpelthen", udvirker han ikke nogen gendrivelse [...].⁷⁷

Aristoteles giver en del eksempler til illustration af denne type fejlslutning, blandt andet følgende, efter sigende let gennemskuelige eksempel med etioperen, der som det ses godt kunne tænkes at være det eksempel Aristoteles havde i tankerne i det just ovenfor anførte citat:

- (17) som fx hvis nogen efter at have sikret som præmis at etioperen er sort, spørger om han er hvid i henseende til sine tænder; hvis han så er hvid i denne henseende, tror han måske, når han har afsluttet sin udspørgen med en deduktion, at han dialektisk har udvirket at etioperen er hvid og ikke hvid.⁷⁸

En mand kan naturligvis ikke være både sort og hvid, men intet forhindrer at en sort mand har hvide tænder, eller for den sags skyld at en hvid mands tænder er sorte. I sidste ende handler det altså om at forstå kontradiktionsprincippet ordentligt:

⁷⁵ Aristoteles bruger ved flere lejligheder ganske omstændelige fraser til at betegne denne klasse, fx "beroende på at noget siges simpelthen eller ikke simpelthen, men i en bestemt henseende eller på et bestemt sted eller på et bestemt tidspunkt eller i forhold til noget". Han benytter dog også en kortere version, nemlig "beroende på [sc. det at noget siges, HH.] i en bestemt henseende og simpelthen" (παρὰ τὸ πῆ καὶ ἀπλῶς), hvilket på latin senere oversattes med "secundum quid et simpliciter". Kortformen "secundum quid" er nu til dags den gængse betegnelse i moderne sprog, og jeg har valgt af benytte den her i mangel af en tilsvarende enkel, adækvat dansk gengivelse.

⁷⁶ Cf. *Sofistgendrivelserne*, 5.166^b37–167^a1.

⁷⁷ *ibid.* 6.168b11–15: "οὐ τοῦ αὐτοῦ ἢ κατάφασις καὶ ἡ ἀπόφασις. τοῦ γὰρ πῆ λευκοῦ τὸ πῆ οὐ λευκόν, τοῦ δ' ἀπλῶς λευκοῦ τὸ ἀπλῶς οὐ λευκόν ἀπόφασις· εἰ οὖν δόντος πῆ εἶναι λευκόν ὡς ἀπλῶς εἰρημένου λαμβάνει, οὐ ποιεῖ ἔλεγχον [...]."

⁷⁸ *ibid.* 5.167^a10–14: "οἷον εἰ, λαβὼν τὸν Αἰθίοπα εἶναι μέλανα, τοὺς ὀδόντας ἔροιτ' εἰ λευκός· εἰ οὖν ταύτη λευκός, ὅτι μέλας καὶ οὐ μέλας οἷοιτ' <ἄν> διειλέχθαι, συλλογιστικῶς τελειώσας τὴν ἐρώτησιν."

Det er nemlig umuligt at kontrære modsætninger, modsætninger generelt eller en affirmation og dens negation foreligger for det samme simpelthen, men intet forhindrer at hver af dem foreligger i en vis henseende eller i forhold til noget eller på en bestemt måde, eller at den ene foreligger i en vis henseende, den anden simpelthen.⁷⁹

4.2.3. Konsekvens (τὸ ἐπόμενον)

Denne klasse af paralogismer er ifølge Aristoteles en underafdeling af *accidens*, "for konsekvensen tilkommer accidentelt" (τὸ γὰρ ἐπόμενον συμβέβηκε),⁸⁰ og paralogismer af denne type opstår når "implikationen antages at være konvertibel" (οἷσθαι ἀντιστρέφειν τὴν ἀκουλούθησιν).⁸¹ Hvad angår det sidste punkt, er der, siger Aristoteles, to måder hvorpå en konsekvens impliceres: enten som det universelle impliceres af det partikulære (ὡς τῷ ἐν μέρει τὸ καθόλου) eller "ifølge modsætningerne" (κατὰ τὰς ἀντιθέσεις).⁸² Omend det ikke fremgår ganske klart, synes der at være tale om termer, og et eksempel på det første kunne således formaliseres som følger:

$$(18) \quad (\forall x) (Mx \rightarrow Dx)^{83}$$

hvor M står for "er et menneske" og D for "er et dyr". Som eksempel på det andet kan vi tage udgangspunkt i (18); her vil den korrekte følge "ifølge modsætningerne" se sådan ud:

$$(19) \quad (\forall x) (\sim Dx \rightarrow \sim Mx)^{84}$$

Disse to måder har nu hver deres *evil twin*, en tilsvarende fejlfortolkning af implikationen. I første tilfælde består brøden reelt i at fejltage implikationen for en biimplikation og således tro at (18) implicerer:

$$(18a) \quad (\forall x) (Dx \rightarrow Mx)^{85}$$

I det andet tilfælde består fejlen i at "modsætte" forkert og således antage at (18) implicerer:

⁷⁹ *Sofistgendrivelserne*, 25.180^a26–29: "τὰ γὰρ ἐναντία καὶ τὰ ἀντικείμενα καὶ φάσιν καὶ ἀπόφασιν ἀπλῶς μὲν ἀδύνατον ὑπάρχειν τῷ αὐτῷ, πῆ μέντοι ἐκάτερον ἢ πρὸς τι ἢ πῶς, ἢ τὸ μὲν πῆ τὸ δ' ἀπλῶς, οὐδὲν κωλύει."

⁸⁰ *ibid.* 6.168^b27–28.

⁸¹ *ibid.* 5.167^b1–2.

⁸² *ibid.* 28.181^a23–27.

⁸³ *ibid.* 28.181^a24.

⁸⁴ *cf. Topikken*, II, 8.113^b15–114^a6.

⁸⁵ *Sofistgendrivelserne*, 28.181^a25.

$$(19a) \quad (\forall x) (\sim Mx \rightarrow \sim Dx)^{86}$$

Det er denne sidste fejl der begåes af Aristoteles' yndlingsprügelknabe når det gælder paralogismer der beror på *konsekvens*, nemlig Melissos' argument om universets uendelighed.⁸⁷ Melissos antager at eftersom universet ikke er blevet til og alt der er blevet til har en første begyndelse, så har universet ikke nogen første begyndelse og er således uendeligt. Her kan fejlen lokaliseres til antagelsen af at eftersom det der er blevet til har en første begyndelse, så har det der ikke er blevet til ikke en første begyndelse, dvs at:

$$(\forall x) (Bx \rightarrow Fx)$$

implicerer

$$(\forall x) (\sim Bx \rightarrow \sim Fx)$$

hvor B står for "er blevet til" og F for "har en første begyndelse"; Melissos "modsætter" med andre ord forkert, hvilket også er en diagnose Aristoteles eksplicit stiller.⁸⁸

Hvad angår denne klasse af paralogismers indledningsvis antydede status som en underafdeling af *accidens*, så skal det sluttelig siges at det er et forhold Aristoteles flere gange understreger.⁸⁹ Den mere udførlige forklaring af relationen er dog så dunkel og kompliceret at der endnu ikke synes at være givet en ganske tilfredsstillende fortolkning deraf,⁹⁰ og det vil føre for vidt at komme nærmere ind på problemet her.

4.2.4. *Petitio principii* (τὸ τὸ ἐν ἀρχῇ λαμβάνειν)

Petitio principii er den latinske oversættelse af det græske τὸ ἐν ἀρχῇ αἰτεῖσθαι/λαμβάνειν "at udbede sig det i begyndelsen". For at forstå hvad "det i begyndelsen" er, og således hvad denne form for gendrivelsesfejl består i, er det vigtigt at holde sig den dialektiske kontekst der blev skitseret tidligere for øje.⁹¹ Når spørgeren som diskussionens udgangspunkt stiller svareren et *problem*, dvs spørger om S er P eller ej, og svareren vælger enten affirmationen eller negationen som sin *tese*, så er den konklusion spørgerens argument skal udlede dermed givet: vælger svareren affirmationen, er det negationen, og vice versa. "Det i begyndelsen" dækker således over den halvdel af *problemet* som svareren fravalgte, dvs den kontradiktoriske

⁸⁶ *ibid.* 28.181^a26–27.

⁸⁷ *ibid.* 5.167^b12–20; 6.168^b35–40; 28.181^a27–30.

⁸⁸ *Sofistgendrivelserne*, 28.181^a27–28; *Fysikken*, I, 3.186^a10–13.

⁸⁹ *Sofistgendrivelserne*, 6.168^b27; 7.169^b6–7; 8.170^a4–5.

⁹⁰ *ibid.* 6.168^b27–169^a5.

⁹¹ cf. 2 *supra*.

modsatning til svarerens *tese*, altså den konklusion spørgeren forsøger at drage; fejlen består følgelig i på en eller anden måde at udbede sig denne konklusion som præmis.

Aristoteles giver ingen eksempler på fejlslutninger af denne type, men bemærker at de kan opstå på så mange forskellige måder som det er muligt at udbede sig "det i begyndelsen" på.⁹² Dette ligner en skjult henvisning til kapitel 13 af *Topikkens* ottende bog, hvor han kort opremser fem måder dette kan gøres på. De kan skitseres som følger:

- (i) Man udbeder sig selve konklusionen
- (ii) Man skal bevise en partikulær konklusion og udbeder sig det universale hvorunder denne falder
- (iii) Man skal bevise en universel konklusion og udbeder sig en partikulær instans der falder under denne
- (iv) Man skal bevise en konjunktion og udbeder sig hver af konjunktterne separat
- (v) Man udbeder sig en proposition der er ækvivalent med konklusionen

De kan endvidere kort illustreres: (i) består i at udbede "S er P" som præmis, når man skal udlede "S er P". Dette er i sagens natur ikke let at slippe afsted med i dialektisk kontekst eftersom næppe nogen ville medgive "S er P" som præmis hvis vedkommende forsvarede tesen "S er ikke P". Det kan dog, siger Aristoteles, lade sig gøre hvis en af de indgående termer kan betegnes med et synonymt ord eller en ækvivalent frase. (ii) består i at udbede sig fx præmissen "Alle S er P" når man skal udlede konklusionen "Nogle S er P", og (iii) i at gøre det modsatte. (iv) består i at udbede sig præmisserne "S er P" og "S er Q" når man skal udlede "S er P & Q". (v) kunne fx være at spørge om siden er inkommensurabel med diagonalen, når man skal udlede at diagonalen er inkommensurabel med siden.⁹³ Som det fremgår er der ikke tale om egentlig logiske fejl, men nærmere om *bevisfejl*. En dybere forståelse af *hvorfor petitio principii* er en fejl forudsætter således en inddragelse af aristotelisk epistemologi, der dog af pladshensyn ikke lader sig gøre her.

4.2.5. Ikke-årsag som årsag (τὸ μὴ αἴτιον ὡς αἴτιον τιθέναι)

Paralogismer af denne type hænger, som Aristoteles ved flere lejligheder gør opmærksom på,⁹⁴ tæt sammen med argumenter *ad impossibile*, dvs argumenter hvor

⁹² *Sofistgindrivelserne*, 5.167^a36–37.

⁹³ cf. *Topikken*, VIII, 13.162^b36–163^a13.

⁹⁴ *Sofistgindrivelserne*, 5.167^b22–24; 29.181^a31–32.

en umulighed udledes af en række præmisser, hvoraf én efterfølgende udpeges som årsag til umuligheden. Der er med andre ord snarere tale om årsag i logisk end naturvidenskabelig forstand,⁹⁵ og fejlen består i at inkludere en konklusionen uvedkommende præmis i et argument *ad impossibile* for derefter at udpege denne præmis som årsag til umuligheden. Fejlslutninger af denne type kan således også siges at bero på "at noget lægges til" (παρὰ τὸ προστιθέναι τι).⁹⁶

Aristoteles giver kun ét eksempel på denne slags fejlslutning, nemlig følgende hvor det der skal gendrives er at sjælen og livet er det samme:

- (20) Hvis modsætningen til tilintetgørelse er tilblivelse, vil modsætningen til en bestemt form for tilintetgørelse også være en bestemt form for tilblivelse; døden er en form for tilintetgørelse og modsætningen til livet; altså er livet tilblivelse, og det at leve er at blive til, hvilket er umuligt; sjælen og livet er altså ikke det samme.⁹⁷

"Sjælen og livet er det samme" er tydeligvis antaget som præmis, men som det ses er det udledelsen af den umulige konklusion (at livet er tilblivelse etc) aldeles uvedkommende hvorvidt den antages eller ej, og den kan følgelig ikke angives som årsag til umuligheden og negeres. Der er ingen gendrivelse.

Da det således skulle være klart hvori denne type fejlslutning består, er det umagen værd kort at bemærke hvori den ikke består. Det er tilsyneladende en ofte forekommende fejl at blande behandlingen af denne type fejlslutninger i *Sofistgendrivelserne* sammen med følgende behandling af et *topos* for opstillingen af tilsyneladende entymemer der er at finde i kapitel 24 af *Retorikkens* anden bog:

Et andet [scil. *topos*] består i at angive ikke-årsag som årsag, fx fordi noget er sket samtidig med eller efter noget andet; folk opfatter nemlig "efter dette" som "på grund af dette", og det gælder især politikerne; fx angav Demades Demosthenes' politik som årsag til alle ulykkerne; for efter den fulgte krigen.⁹⁸

Som det ses, er terminolgien den samme, men "årsag" har hér snarere naturvidenskabelig end logisk betydning, og der er tydeligvis tale om et helt andet fænomen, nemlig hvad siden døbt *post hoc ergo propter hoc*, dvs den fejl at antage et hvilket som helst temporalt følgeforsvar som et årsagsforhold. Når denne diskrepans er påpeget, må det således også betegnes som uheldigt, omend på ingen

⁹⁵ cf. Hamblin 1970, 78; Dorion 1995, 75; Woods & Hansen 1997, 227.

⁹⁶ *Sofistgendrivelserne*, 29.181^a31.

⁹⁷ *Sofistgendrivelserne*, 5.167^b27–31: "εἰ γὰρ φθορᾶ γενέσῃς ἐναντίον, καὶ τῇ τινὶ φθορᾷ ἔσται τις γένεσις· ὁ δὲ θάνατος φθορὰ τις καὶ ἐναντίον ζωῆς, ὥστε γενέσῃς ἢ ζωῆς καὶ τὸ ζῆν γίνεσθαι· τοῦτο δ' ἀδύνατον· οὐκ ἄρα ταῦτόν ἢ ψυχὴ καὶ ἢ ζωὴ."

⁹⁸ *Retorikken*, II, 24.1401^b29–34: "ἄλλος παρὰ τὸ ἀνάιτιον ὡς αἴτιον, οἷον τῷ ἅμα ἢ μετὰ τοῦτο γεγονέναι· τὸ γὰρ μετὰ τοῦτο ὡς διὰ τοῦτο λαμβάνουσιν, καὶ μάλιστα οἱ ἐν ταῖς πολιτείαις, οἷον ὡς ὁ Δημάδης τὴν Δημοσθένους πολιτείαν πάντων τῶν κακῶν αἰτίαν· μετ' ἐκείνην γὰρ συνέβη ὁ πόλεμος."

måde enestående, når den indtil videre eneste danske behandling af *Sofistgendrivelserne* illustrerer fejlslutninger der beror på *ikke-årsag som årsag* på følgende facon:

A er årsag til B, fordi A finder sted før B ("*post hoc ergo propter hoc*").⁹⁹

4.2.6. Flere spørgsmål i ét (*τὸ τὰ πλείω ἐρωτήματα ἐν ποιεῖν*)

Igen må den dialektiske kontekst kaldes i hu hvis denne type fejlslutning skal forstås ordentligt. Fejlen består, som allerede betegnelsen *flere spørgsmål i ét* antyder, i at spørgeren stiller svareren et spørgsmål der ikke er ét, men faktisk flere spørgsmål.

Siden i hvert fald Aulus Gellius (f. ca. 126 e.Kr.) har man ofte illustreret dette fænomen med et spørgsmål der indeholder en underforstået antagelse.¹⁰⁰ I den engelske litteratur er et ofte anvendt eksempel:

(21) Have you stopped beating your wife?

hvor svareren, ligegyldigt om han svarer ja eller nej, i hvert fald synes at medgive at han har tævet sin kone.¹⁰¹

Ud fra den aristoteliske tekst at dømme er det dog næppe dette fænomen han har i tankerne. Ét spørgsmål i den her anvendte betydning er et spørgsmål der overholder hvad vi kan kalde *ét om ét*-kriteriet. Dette kriterium bestemmer ét udsagn som et hvori ét og kun ét prædikat udsiges om ét og kun ét subjekt: hævdes prædikatet om subjektet, har vi en affirmation, benægtes det, en negation, fx:

(22a) Sokrates er hjemme

(22b) Sokrates er ikke hjemme

Assertoriske udsagn vil altid komme i sådanne kontradiktoriske par,¹⁰² og hele det dialektiske spil afhænger af det centrale træk ved sådanne kontradiktoriske par som vi med Whitaker kan kalde *Reglen for kontradiktoriske par*.¹⁰³

For ethvert kontradiktorisk par gælder det at den ene part er sand og den anden falsk.

Dels bliver man i det dialektiske spørgsmål bedt om at tage stilling til hvilken part af et sådant par der er sand og dermed hvilken der er falsk.¹⁰⁴ Dels er hele pointen med en gendrivelse at to kontradiktoriske udsagn ikke samtidig kan være sande.

⁹⁹ Friis Johansen 1991, 394.

¹⁰⁰ Aulus Gellius, *Noctes Atticae* XVI, ii.5–7.

¹⁰¹ cf. Hamblin 1970, 38.

¹⁰² *Om fortolkning*, 6.17^a25–37.

¹⁰³ Whitaker 1996, 79.

¹⁰⁴ *Om fortolkning*, 11.20^b22–26; *Sofistgendrivelserne*, 30.181^a37–39.

Problemet med udsagn der ikke overholder *ét om ét*-kriteriet er at de unddrager sig *Reglen for kontradiktoriske par*, hvilket kan føre til sofisterier som fx følgende argument hvor to prædikater først hævdes og dernæst benægtes om to subjekter:

- (23) Hvis én ting er et gode og en anden er et onde, er det sandt at sige at de er et gode og et onde, men også at de hverken er et gode eller et onde (for hver af de to har ikke hver af de to egenskaber), altså er det samme *både* et gode og et onde og hverken et gode eller et onde.¹⁰⁵

Argumenter i denne klasse beror altså på at de indeholder mindst én præmis hvor ét prædikat hævdes eller benægtes om flere subjekter, hvor flere prædikater hævdes eller benægtes om ét subjekt eller hvor flere prædikater hævdes eller benægtes om flere subjekter. Det må yderligere bemærkes at enhed i den her brugte forstand ikke bestemmes på grammatisk, men nærmere ontologisk plan, således at forstå at fx et ikke disambigueret homonymt ord falder for kriteriet, hvorimod en definition ikke gør.

4.2.7. Uvidenhed om gendrivelse (*ἡ τοῦ ἐλέγχου ἄγνοια*)

Denne klasse er blevet gemt til sidst fordi den indtager en særlig plads i klassifikationen. Først introduceres den helt på linie med de resterende tolv klasser, men i kapitel 6 indføres en alternativ model hvori de øvrige tolv klasser opløses i denne.

I forbindelse med illustrationen af hvori denne type gendrivelse består, indføres en mere udførlig definition på hvad gendrivelse er:

En gendrivelse er kontradiktionen af ét og det samme, ikke af navnet men af tingen, og af et navn der ikke er homonymt men det samme, som følger med nødvendighed af det der sættes uden at det i begyndelsen regnes med, i samme henseende, i forhold til det samme, på samme måde og på samme tid.¹⁰⁶

I første omgang illustreres fænomenet med følgende argument:

- (24) [...] det samme er dobbelt og ikke dobbelt. For to er det dobbelte af en, men ikke det dobbelte af tre.¹⁰⁷

¹⁰⁵ *Sofistgendrivelserne*, 30.181^b9–13: "εἰ τὸ μὲν ἐστὶν ἀγαθὸν τὸ δὲ κακόν, ὅτι ταῦτα ἀληθὲς εἰπεῖν ἀγαθὸν καὶ κακόν, καὶ πάλιν μήτ' ἀγαθὸν μήτε κακόν (οὐκ ἔστι γὰρ ἐκάτερον ἐκάτερον), ὥστε ταῦτ' ἀγαθὸν καὶ κακόν καὶ οὔτ' ἀγαθὸν οὔτε κακόν."

¹⁰⁶ *Sofistgendrivelserne*, 5.167^a22–27: "ἔλεγχος μὲν γὰρ ἐστὶν ἀντίφασις τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνός, μὴ ὀνόματος ἀλλὰ πράγματος, καὶ ὀνόματος μὴ συνωνύμου ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τῶν δοθέντων ἐξ ἀνάγκης (μὴ συναριθμουμένου τοῦ ἐν ἀρχῇ), κατὰ ταῦτ' οὐ καὶ πρὸς ταῦτ' οὐ καὶ ὡσαύτως καὶ ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ." For mere dybdegående diskussioner af denne definition og visse problemer knyttet til forståelsen af især stipulationerne "ikke af navnet men af tingen, og af et navn der ikke er homonymt men det samme" cf. Ebbesen 1981a, 1.9; Dorion 1995, 239.

¹⁰⁷ *ibid.* 5.167^a29–30: "τὰ γὰρ δύο τοῦ μὲν ἐνός διπλάσια, τῶν δὲ τριῶν οὐ διπλάσια."

hvilket synes at være en fejlslutning *secundum quid*. Tog den form af en gendrivelse, forbrød den sig således mod den i definitionen anførte stipulation "i forhold til det samme".

Ideen bag reduktionen af de resterende tolv klasser til *uvidenhed om gendrivelse* er at de alle kan siges at bero på at en af stipulationerne i definitionen af gendrivelse ikke overholdes. I reduktionen forudsættes at en gendrivelse er en deduktion af kontradiktionen, og at definitionen af en deduktion således er indeholdt i definitionen af gendrivelse i mere udførlig form end blot "som følger med nødvendighed af det der sættes uden at det i begyndelsen regnes med", som det var tilfældet i den umiddelbart ovenfor angivne definition.

Selve reduktionen kan kort refereres som følger: Af de sproginterne beror de tvetydige på at kontradiktionen udelukkende er af det sproglige udtryk, "navnet", og ikke af det der betegnes dermed, "tingen" (*Sofistgendrivelserne*, 6.168^a23–26); de utvetydige på at det sproglige udtryk ikke er "det samme" (^a26–28). De der beror på *accidens* og *konsekvens* forbyrder sig mod stipulationen "som følger med nødvendighed af det der sættes" (^a34–40); de der beror på *secundum quid* overtræder bestemmelserne fordi "affirmationen og negationen ikke er af det samme" (^b11–16), hvilket formentlig skal betyde at stipulationerne "i samme henseende, i forhold til det samme, på samme måde og på samme tid" ikke overholdes; de der beror på *petitio principii* forsynder sig mod definitionen på en deduktion fordi "det i begyndelsen regnes med" (^b22–26); de der beror på *ikke-årsag som årsag* honorerer ikke en af stipulationerne i definitionen på en deduktion som den kendes fra *Første analytik* (^b22–25);¹⁰⁸ sluttelig falder også de der beror på *flere spørgsmål i ét* under *uvidenhed om gendrivelse*, for "eftersom en deduktion udgår fra præmisser, og en gendrivelse er en deduktion, udgår også en gendrivelse fra præmisser", og som præmis gælder nu engang kun et udsagn der udsiger ét om ét (169^a6–18).

Denne reduktion er, som det nok fremgår af ovennævnte referat, ikke noget mesterværk i hverken klarhed eller konsekvent sprogbrug, men den overordnede idé er som det også gerne skulle fremgå forholdsvis klar. Den alternative model som reduktionen udgør synes dog ikke at blive andet end blot et alternativ; i hvert fald over den ikke nogen videre indflydelse i resten af skriftet.

I forhold til de seks klasser af sproginterne fejlslutninger udgør de syv sprogeksterne, som det fremgår, en mindre homogen gruppe, og udviser ingen symmetriske underinddelinger. Gruppen er således sværere at karakterisere som helhed, hvilket også kunne synes at ligge i selve den negative betegnelse

¹⁰⁸ *Første Analytik*, I, 1.24^b18–20.

sprogksterne. I modsætning til Aristoteles har flere senere fortolkere dog været ivrige efter at bestemme gruppen positivt – med stor uenighed til følge. Der er således alene inden for de sidste tyve år forsøg på at forstå den samlede gruppe som beroende på logiske fejl, på misforståelser af ontologiske forhold eller (sammen med de sproginterne) på overtrædelser af spilteoretisk karakter.¹⁰⁹ At gå nærmere ind i denne diskussion er omfattende og lader sig af pladshensyn ikke gøre her, det skal blot endnu engang påpeges at interessen tilsyneladende er fraværende i selve den aristoteliske tekst. Så da de tretten typer sofistgendrivelser og klassifikationsmodellen nu skulle være belyst i hovedtræk, skal der kort samles op og rundes af.

5. AFRUNDING

Sofistgendrivelserne er, som vi har set, i udgangspunktet et praktisk orienteret skrift. Det hører tæt sammen med *Topikken* og sigter på en ganske bestemt mundtlig debatsituation hvor begrebet gendrivelse spiller en helt central rolle. Skriftet behandler slet spil i denne kontekst generelt og bærer tydeligt præg af debatsituationen i sin opbygning; i hovedparten består det dog af en inddeling af tretten måder hvorpå en gendrivelse kan forekomme reel uden at være det.

Som det enkelte steder i gennemgangen fremgik, overtrumpede ønsket om teoretisk fuldstændighed dog på nogle punkter tilsyneladende det umiddelbart praktiske sigte; fx bemærkedes det at Aristoteles selv angiver at et fænomen som *accentuering* næppe kan gøre sig gældende i en mundtlig gendrivelse. Men også i anden henseende er ekstensionen af den aristoteliske analyse reelt større: ikke blot er mange af de eksempler Aristoteles anvender, argumenter der ikke tager form af gendrivelser, han antyder også at hans model lader sig applicere på argumentation i bredere forstand, fx ens egen filosofiske aktivitet.¹¹⁰ Det kan således heller ikke undre at det var som redskab til argumentanalyse i bred forstand at modellen skulle øve størst indflydelse på eftertiden.

Senere filosoffer, heriblandt især stoikerne,¹¹¹ interesserede sig for fejlslutninger, men stort set al senere antik litteratur om emnet gik tabt. Da Europa således begyndte at vågne filosofisk efter de mørke århundreder, kom den aristoteliske tilgang med tiden til at indtage en nærmest enerådende position. Spurgte man en skolemand i Vesteuropa mellem ca. 1150 og 1500, ville man således næsten utvivlsomt få at vide at der fandtes tretten typer tilsyneladende korrekte, men faktisk defekte slutninger (*fallaciae*), seks sproginterne (*in dictione*): *aequivocatio*, *amphibolia*, *figura dictionis*, *accentus*, *compositio*, *divisio*, og syv sprogksterne

¹⁰⁹ Logiske fejl: Dorion 1995; Woods & Hansen 1997; Woods 1999. Ontologiske fejl: Schreiber 2003. Spilfejl: Hintikka 1987.

¹¹⁰ *Sofistgendrivelserne*, 16.175^a9–12.

¹¹¹ cf. fx Edlow 1977, 56–68; Long 1978, 105–6; Ebbesen 1981a, 21–51. Genkald også Lukianicitatet (15), 4.2.1. *supra*.

(*extra dictionem*): *accidens, secundum quid et simpliciter, consequens, petitio principii, non causa ut causa, plures interrogationes ut una, ignorantia elenchi*. Overtog skolemændene autorens model, undså de sig dog ikke for med sædvanlig skolastisk flid at forsøge en mere konsekvent systematisering deraf og til det formål at udvide begrebsapparatet betragteligt.¹¹²

Den middelalderlige litteratur om emnet er således enorm, men siden gik det ned ad bakke. Slog man op i en logikbog, ville man dog langt ind i sidste århundrede stadig have gode chancer for støde på et kapitel om fejlslutninger og noget der på overfladen ligner den aristoteliske model, omend man ville finde en behandling af emnet der med Hamblins ord "is as debased, worn-out and dogmatic as could be imagined – incredibly tradition-bound, yet lacking in logic and historical sense alike".¹¹³ Siden 1970 hvor Hamblins *Fallacies* udkom, har studiet af fejlslutninger dog taget fart, ikke blot i form af filosofihistoriske undersøgelser,¹¹⁴ men også inden for argumentationsteorien i form af forsøg på at bryde med den tyndslidte og dogmatiske behandling og skabe en tidssvarende teori om fejlslutninger; forsøg der ofte ikke blot, belært af Hamblins skoser, holder sig sit historiske ophav for øje, men også inddrager det som inspirationskilde og ligeværdig samtalepartner.¹¹⁵

Selvom der kun er ceremonielle rester af den formaliserede disputation tilbage, fx i doktorforsvaret ved universiteterne, så finder *Sofistgendrivelserne* altså stadig anvendelse.

¹¹² cf. Ebbesen 1987.

¹¹³ Hamblin 1970, 12.

¹¹⁴ fx Ebbesen 1981a; 1987.

¹¹⁵ cf. fx Hansen & Pinto 1995.

6. BIBLIOGRAFI

6.1. Tekstudgaver

- Aristoteles. *Ars Rhetorica*, ed. Ross, W.D. 1959. Oxford.
- *Categoriae et Liber De Interpretatione*, ed. Minio-Paluello, L. 1949. Oxford.
- *Ethica Nicomachea*, ed. Bywater, L. 1894. Oxford.
- *Physics*, ed. Ross, W.D. 1936. Oxford.
- *Prior and Posterior Analytics*, ed. Ross, W.D. 1949. Oxford.
- *Topica et Sophistici Elenchi*, ed. Ross, W.D. 1958. Oxford.
- Aulus Gellius. *Noctes Atticae*, ed. Marshall, P.K. 1990². Oxford.
- Diogenes Laertios. *Vitae Philosophorum, vol. I*, ed. Marcovich, M. 1999. Stuttgart/Leipzig.
- Galen. *De captionibus in dictione*, ed. Ebbesen, S. in Ebbesen 1981a, 2.1–25.
- Platon. *Opera, tom. I*, ed. Duke, E.A. et al. 1995. Oxford.
- *Opera, tom. II–V*, ed. Burnet, J. 1901–1907. Oxford.

6.2. Anden litteratur

- Ackrill, J.L. 1963. *Aristotle's Categories and De Interpretatione. Translated with Notes and Glossary*. Oxford.
- Bueno, A.A. 1988 'Aristotle, the Fallacy of Accident, and the Nature of Predication: A Historical Inquiry', *Journal of the History of Philosophy* 26, 5–24.
- Bydén B. 2000. *Aristoteles: De interpretatione, Om sofistiska vederläggningar. Översättning och noter, med inledning av Sten Ebbesen*. Stockholm.
- Dorion, L.A. 1995. *Aristote: Les réfutations sophistiques. Introduction, traduction et commentaire*. Paris.
- Ebbesen, S. 1981a. *Commentators and Commentaries on Aristotle's Sophistici Elenchi. A Study of Post-Aristotelian Ancient and Medieval Writings on Fallacies, vols. I–III*. Leiden.
- 1981b. 'Suprasegmental Phonemes in Ancient and Medieval Logic', in Braakhuis, H.A.G., Kneepkens, C.H., de Rijk, L.M. (eds.), *English Logic and Semantics from the End of the 12th Century to the Time of Ockham and Burleigh, Acts of the 4th European Symposium on Medieval Logic and Semantics*, 331–59.
- 1987. 'The Way Fallacies Were Treated in Scholastic Logic', *CIMAGL* 55, 107–34.
- Edlow, R.B. 1977. *Galen on Language and Ambiguity. An English Translation of Galen's 'De Captionibus' with Introduction, Text, and Commentary*. Leiden.
- Evans, J.D.G. 1975. 'The Codification of False Refutations in Aristotle's *De sophisticis elenchis*', *Proceedings of the Cambridge Philological Society* 201 (New Series 21), 42–52.
- 1977. *Aristotle's Concept of Dialectic*. Cambridge.

- Frede, M. 1978. 'Principles of Stoic Grammar' i Rist 1978, 27–76.
- Friis Johansen, K. 1991. *Den Europæiske Filosofis Historie I. Antikken*. København.
- Gudmand-Høyer, M.T. 2004. 'Lukian fra Samosata *Vitarum auctio*. Oversættelse og Kommentar', Aigis 4.2.
- Guthrie, W.K.C. 1969. *A History of Greek Philosophy. Volume III: The Fifth-Century Enlightenment*. Cambridge.
- 1975. *A History of Greek Philosophy. Volume IV: Plato – the Man and his Dialogues, Earlier Period*. Cambridge.
- Hamblin, C.L. 1970. *Fallacies*. London.
- Hansen, H.V. & Pinto, R.C. 1995. (eds.) *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. University Park, Pennsylvania.
- Hawtrey, R.S.W. 1981. *Commentary on Plato's Euthydemus*. Philadelphia.
- Hintikka, J. 1987. 'The Fallacy of Fallacies', *Argumentation* 1, 211–38.
- Kapp, E. 1975. 'Syllogistic', in Barnes, J., Schofield, M. & Sorabji, R. (eds.), *Articles on Aristotle, vol. 1. Science*. London.
- Long, A.A. 1978. 'Dialectic and the Stoic Sage' in Rist 1978, 101–124.
- Morau, P. 1968. 'La joute dialectique d'après le huitième livre des *Topiques*' in Owen 1968, 277–311.
- O'Grady, W., Dobrovolsky, M., Katamba, F. 1997. (eds.) *Contemporary Linguistics. An Introduction*. Harlow.
- Owen, G.E.L. 1968. (ed.) *Aristotle on Dialectic. The Topics. Proceedings of the Third Symposium Aristotelicum*. Oxford.
- Poste, E. 1866. *Aristotle on Fallacies, or the Sophistici Elenchi*. London.
- Rist, J.M. 1978. (ed.) *The Stoics*. Berkeley, Los Angeles, London.
- Robinson, R. 1953. *Plato's Earlier Dialectic. Second Edition*. Oxford.
- Ryle, G. 1968. 'Dialectic in the Academy' i Owen 1968, 69–79.
- Schreiber, S.G. 2003. *Aristotle on False Reasoning. Language and the World in the Sophistical Refutations*. Albany.
- Slomkowski, P. 1997. *Aristotle's Topics*. Leiden.
- Smith, R. 1997. *Aristotle: Topics Books I and VIII. Translation with a Commentary*. Oxford.
- Whitaker, C.W.A. 1996. *Aristotle's De Interpretatione. Contradiction and Dialectic*. Oxford.
- Woods, J. 1999. 'Aristotle (384–322 B.C.)', *Argumentation* 13, 203–20.
- & Hansen, H.V. 1997. 'Hintikka on Aristotle's Fallacies', *Synthese* 113, 217–39.

* * *